

PHD В ІСПАНІЇ

Загальні положення

Іспанські університети, в принципі, є автономними закладами, однак вони не мають необмеженого права ані присуджувати дипломи, ані визначати умови, за яких це здійснюється. Навпаки, іспанські університети підпорядковані Міністерству освіти, що повністю контролює, які дипломи можуть присуджуватися. Впровадження Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area – EHEA) змінює цю обставину, і сьогодні університети мають право вирішувати, які магістерські дипломи присуджувати.

Університетська система Іспанії доволі однорідна. Наукові співробітники переважно – державні службовці. Усі університети мають однакові стосунки з урядом, усі наукові співробітники працевлаштовуються в єдиній системі, і всі університети, які є самоврядними, мають пропонувати абітурієнтам одні і ті самі вступні іспити.

Іспанські університети в частині навчальних послуг фінансуються лише урядом, і це фінансування стабільне. Університети одержують гроші від центрального уряду (через органи власного самоврядування) прямо пропорційно до числа прийнятих на навчання бакалаврів. Існує складна формула виведення цього фінансування, де враховуються такі показники, як загальна кількість студентів, коефіцієнт експериментальності для даного диплому, кількість виданих дипломів тощо.

Усі кошти призначаються/розподіляються центральним урядом і керівними органами університетського самоврядування – це означає, що вартість навчання на бакалаврській програмі («бакалаврського диплому») однакова (або дуже подібна) в усіх університетах. Плата за навчання для усіх студентів – іспанських, з Європейського союзу чи з © *Карлос Хайме, 2007*

будь-якої іншої держави, – однакова. Взагалі, рівень оподаткування для студентів з-поза меж Європейського союзу може відрізнятися, але жоден університет не зміг це впровадити в дію.

Іспанські докторанти не мають жодної фінансової підтримки, окрім стипендії. Ці стипендії покривають усю платню за навчання і відповідають середній зарплаті, що існує поза академічним світом (на 2007 р. вона становить приблизно 1000 євро). Не всі докторанти мають стипендії, а це означає, що вони змушені самі себе фінансувати. Вони мають певну можливість заробляти гроші поза університетом, тим самим збільшуючи свій дохід. Разом з тим, університети пропонують докторантам певну оплачувану роботу, переважно адміністративну, на основі часткової зайнятості (part-time job).

Ступінь PhD є обов'язковим для отримання посади наукового співробітника. Лише робота за сумісництвом (посада старшого викладача або подібні посади) не вимагає, щоб особа мала ступінь доктора наук.

До 1985 р. програма докторської підготовки (PhD) складалася із чотирьох спеціалізованих курсів і дослідницької роботи, що завершувалася докторською дисертацією. Після 1985 р. вимоги були підвищені, і докторанти були зобов'язані прослухати курси, які сукупно налічували до 230 академічних годин. Крім того, вони мали написати коротку дослідницьку роботу (студію), а на завершення – докторську дисертацію. У 1998 р. запроваджено нову систему, але без суттєвих відмінностей від попередньої. Докторанти мали прослухати курси обсягом щонайменше 200 годин, упродовж року виконувати дослідницьку роботу, після чого й розпочинати власну докторантуру. Впровадження ЕНЕА у 2005 р. радикально змінило цю ситуацію. Сьогодні докторантська підготовка не містить жодних обов'язкових курсів, а зосереджується виключно на праці над докторською дисертацією.

Іспанське Агентство забезпечення якості (Spanish Quality Assurance Agency – ANECA) було засноване 19 липня 2002 р. коштом центрального уряду. ANECA відповідає за якісне вдосконалення іспанської системи вищої освіти і дбає про це шляхом проведення оцінювання, сертифікації та акредитації випускових програм, професорів і закладів. Щорічно ANECA оголошує конкурс серед докторських програм на присудження «Звання якості» («Quality Mention»). «Звання якості» залишається чинним упродовж трьох років. Посередині цього періоду докторська програма підлягає перевірці і повинна засвідчити, що її процедури та результати задовольняють мінімальні стандарти ANECA.

Іспанські докторанти (PhD студенти) є середньостатистичними в континентальній Європі. Студенти вступають до університету у віці 18 років. До запровадження Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА)

студенти мали спершу здобути чотирьохрічну бакалаврську підготовку і відповідний диплом, опісля чого могли вступати на докторську програму (тривалістю приблизно 5-6 років), яку вони завершували у 28 років. Після запровадження ЕНЕА студент має спершу здобути диплом бакалавра (4-річна підготовка, перший диплом), потім завершити магістратуру, й аж тоді подаватися на докторську програму (PhD рівень). Відтак, стаціонарні студенти типово завершають PhD в 26–27 років, оскільки термін PhD зменшується до 3–4 років.

Набір

В іспанській системі (адаптованій до ЕНЕА) вступники до докторантури повинні мати магістерський диплом (або, як мінімум, 60 ECTS кредитів на післядипломному рівні, тобто один рік подипломових, – після бакалаврату – студій).

У нашому університеті (Автономний університет Барселони, *Universitat Autònoma de Barcelona – UAB*) набір докторантів здійснюють всі кафедри. Зазвичай чисельність набору залежить від здобутих наукових грантів, особливо у точних науках. У суспільних та гуманітарних науках наукові гранти менш обов'язкові, і кількість докторантів більше залежить від популярності професорів. Кількість успішно завершених студій і захищених дисертацій не є вирішальною для кар'єрного просування наукових співробітників, натомість значно важливішим є наукова продукція (кількість опублікованих статей, отриманих наукових грантів тощо).

Докторанти вступають до університету (часто до рекомендованого їм професора). Іспанські претенденти приймаються на підставі показників попередньої академічної успішності/додатку до диплома (*academic records*) та рекомендацій (якщо є). Іноземні вступники, зазвичай, приймаються також на основі додатку до диплома і повинні мати рекомендаційні листи. Інтерв'ю (співбесіда) не проводяться, володіння іспанською мовою на PhD рівні не вимагається. Вступники на докторантські студії з достатньо високими академічними показниками (*academic records*) можуть сподіватись на стипендії від іспанських інституцій (центрального уряду чи регіональної влади) або навіть від свого університету. Здебільшого вони вступають без проблем.

Організація наукового керівництва

В іспанських університетах використовується система: один керівник для одного докторанта. Керівник – це наріжний камінь усього про-

цесу здобуття диплому PhD. Відмінності у способі наукового керівництва зумовляються предметом докторського дослідження. Науковий керівник у галузі точних наук (або математики) звичайно пильно стежить за дослідницькою роботою докторанта, зустрічається з ним щотижня або навіть щоденно. Натомість керівник із суспільних чи гуманітарних наук діє інакше, і зустрічі із докторантом відбуваються рідше (двічі на рік, щорічно, або навіть раз за весь період докторантури).

Якоїсь спеціальної підготовки для керівника-початківця не існує. У кращому випадку той, хто вперше бере на себе функції наукового керівника, здійснює це керівництво докторантом разом із більш досвідченим науковим співробітником.

Хоча ні в Іспанії, ні в Автономному університеті Барселони не існує «Положень про навчання в докторантурі» (Code of Practice), **обов'язки наукового керівника** такі:

- 1) забезпечити ознайомлення докторанта з усім університетським обладнанням і ресурсами, які стосуються його дослідження, і довести до його відома правила техніки безпеки;
- 2) допомогти докторантові визначити тему дослідження;
- 3) з'ясувати разом з докторантом предмет дослідження (наукову проблему), що розглядатиметься в дисертації, і визначити деталі дослідницької програми (приміром, необхідні матеріально-технічні й фінансові ресурси або характер науково-дослідного експерименту);
- 4) якщо програма передбачає специфічні навчальні модулі, скерувати докторанта на прослуховування відповідних курсів;
- 5) докладно ознайомити докторанта з нормами і правилами дослідницької роботи та її етичними принципами;
- 6) узгодити з докторантом графік систематичних консультацій і програму керівництва;
- 7) надавати підопічному загальну консультативну допомогу в його дослідницькій роботі й підготовці дисертації;
- 8) прочитувати і коментувати дисертаційні матеріали, надавати відгук на перший варіант дисертації перед поданням її остаточного варіанту до захисту, якщо докторант виконує роботу у належний термін (вчасно);
- 9) впевнитися, що докторант обізнаний з прийнятим у цьому університеті порядком захисту докторських дисертацій і граничними термінами їх подання.

Інформація, яка стосується загальної вартості навчання, тривалості навчання, змісту докторської програми та всіх організаційно-адміністративних аспектів PhD рівня, подана на веб-сторінці університету.

Обов'язки докторанта

Як і у випадку з науковим керівником, ми не маємо виписаного положення про обов'язки докторанта, проте всі знають, що докторант повинен:

- 1) узгодити з керівником докладний навчальний план;
- 2) регулярно і вчасно (згідно з узгодженим графіком роботи в докторантурі, що враховує право на всі свята і канікули) представляти результати своєї роботи у належній формі;
- 3) на вимогу наукового керівника подавати регулярні письмові звіти про свої успіхи;
- 4) радитися з керівником перед тим, як погодитися на будь-яку додаткову роботу в університеті;
- 5) дотримуватися правил безпеки та охорони здоров'я;
- 6) дотримуватися всіх етичних принципів і відповідних правил у сфері дослідницької діяльності;
- 7) докладати всіх зусиль, аби бути присутнім на всіх визначених у консультаціях з науковим керівником планом практичних курсах, індивідуальних фахових програмах особистого розвитку, наукових семінарах тощо.

Аналіз науково-навчальних потреб

Відразу після зарахування до університету науковий керівник та його підопічний докторант мають визначити, якої підготовки цей останній потребує. Тут ідеться про весь комплекс потреб включно з, наприклад, матеріально-технічним забезпеченням даного дослідження, спеціальними курсами з правил безпеки та охорони здоров'я у цій галузі за умов виконання лабораторних досліджень, вивчення іспанської мови. Чимало з цього докторант освоїть у процесі дослідницької праці, але чимало є такого, що потребуватиме спеціальних курсів.

Викладання: педагогічний аспект докторантських студій

Під час перебування в докторантурі студенту PhD рівня надається можливість виконувати певні педагогічні функції, зокрема: виступати в ролі асистентів, наставників, вести практичні й семінарські заняття, займатися репетиторством або викладати окремі предмети. Якщо докторанти мають стипендію (student's fellowship), то повинні щорічно

виконувати педагогічне навантаження обсягом до 60 годин, не одержуючи за це додаткової платні. Якщо ж університет наймає їх на працю як асистентів (укладає з ними відповідний трудовий контракт), то вони отримують платню. Університет не готує докторантів до такого роду діяльності за допомогою якихось спеціальних тренінгів.

Нестаціонарні докторанти

Певна частина докторантів навчається нестаціонарно, працюючи десь на повний день (часом у тому ж університеті, де й навчаються), і потребують приблизно удвічі більше часу, ніж докторанти стаціонару, для завершення кожного етапу навчання.

Оцінювання

Докторант звичайно оцінюється на підставі поданої ним дисертаційної роботи. Здебільшого необов'язково, щоб ця робота була опублікована в авторитетному фаховому журналі (peer-reviewed journal), але часто зазначається, що робота має бути оригінальна та варта публікації.

Лише деякі з іспанських університетів допускають можливість представлення дисертації у так званому «форматі публікацій», що передбачає представлення дисертації у вигляді стислого вступу та висновків до низки опублікованих статей, де описуються результати здійсненого дисертантом упродовж перебування в докторантурі дослідження.

Рішення подавати чи ні дисертацію до захисту належить докторантові, але, ясна річ, це рішення узгоджується з науковим керівником. Тим більше, що керівник має написати звіт, де визначає якість дисертації і дозволяє подавати до захисту.

Прийнята в Іспанії процедура вимагає, що перед представленням дисертації до захисту університет повинен засвідчити її належний рівень. В Автономному університеті Барселони усталилась норма: якість дисертації підтверджується відгуком одного стороннього/зовнішнього опонента (професора з іншого університету).

Процедура публічного захисту дисертацій регулюється законом. Так, за 15 днів до визначеного терміну оголошується про публічний захист даної дисертації, що є обов'язком і прерогативою голови спеціалізованої ради (комісії). Захист організовується таким чином:

- Створюється спеціалізована рада/комісія, яка складається з 5 членів, що виступають у ролі опонентів (докторів наук із визнаним дослідницьким досвідом). Наш університет вважає, що всі професори з державних та приватних дослідницьких центрів уже довели свою фахову кваліфікованість.
- З однієї кафедри в комісії можуть бути представники до двох членів, а з одного університету – до трьох. Таким чином, принаймні двоє будуть з іншого університету.
- Керівник не може бути членом цієї ради/комісії за винятком, коли дана дисертація виконана під керівництвом двох і більше осіб (co-tutelle).
- Спеціалізована рада/комісія визначає двох офіційних опонентів.
- Докторант представляє результати свого дослідження усно, маючи в своєму розпорядженні достатньо часу (зазвичай 45-60 хвилин).
- Члени ради/комісії ставлять докторантові запитання стосовно його виступу і тексту дисертації, маючи для цього 15 хвилин для кожного члена ради.
- Коли члени комісії приступають до обговорення остаточного рішення, присутня на цьому засіданні публіка виходить з аудиторії.
- Потім публіка повертається й заслуховує голову спеціалізованої ради/комісії, який оголошує кваліфікаційну оцінку.
- Кваліфікаційна оцінка може бути такою: прохідний бал, добре, відмінно. Якщо принаймні 4 члени комісії погодяться на найвищу оцінку, комісія може відзначити дисертанта результатом «cum laude», тобто найвищою можливою оцінкою (як правило, майже всі докторанти дістають цю оцінку).
- Усі члени ради/комісії повинні заповнити відомості, крім того, кожен має написати власний звіт про захист, що передається до адміністрації.

Диплом доктора наук (PhD) у певній галузі присуджується майже у 100% випадків. Це недолік системи, тому що відсутній відсів і диференціація докторантів. Фактично і здебільшого оцінюється не докторант-пошукач, а радше – керівник. У цьому плані існують відмінності між різними галузями знань. Дисертації у галузі точних наук та медицини переважно віддзеркалюють зусилля і відданість керівників, тоді як дисертації у галузі суспільних і гуманітарних наук, зазвичай, є заслугою самих докторантів.

Оскільки захист дисертації має супроводжуватися звітом керівника, в якому засвідчується її якість та дозвіл на подання до захисту, дисертація відхиляється дуже рідко. У найгіршому випадку, дисертація просто не допускається до захисту.

Оскарження

Хоча на бакалаврському та магістерському рівнях у разі негативно-го академічного рішення студент має право на оскарження, нічого подібного не існує на рівні захисту PhD диплому. Якщо докторант не погоджується з результатом відкритого захисту, він повинен звернутися з оскарженням до незалежного арбітра.

Відповідність Болонським засадам

Іспанські докторські ступені офіційно відповідають Болонським вимогам лише з 2005 р. Фактично, більшість університетів на PhD рівні ще не впровадили в життя Болонські вимоги і прийоми, наприклад Дублінські описи (Dublin Descriptors).

Так, кредитні вимоги на PhD рівні не збігаються з іспанськими нормативами. Проте Автономний університет Барселони дозволяє відводити загалом 30 ECTS (кредитів) на проведення навчання з докторантами у вигляді семінарів, дослідницьких практикумів і методологічних спецкурсів.

Додатки до дипломів доктора наук у галузі (PhD) перебувають у процесі розробки.

Існують серйозні проблеми з мобільністю докторантів. У різних державах правила і норми підготовки докторантів вельми різняться між собою, що утруднює здійснення спільних програм підготовки і видачу спільних дипломів. Головна перешкода – це відсутність коштів, призначених для мобільності докторантів. Та навіть за таких обставин деякі (хоч і нечисленні) докторанти записуються на програми, що передбачають наукове співкерівництво (co-tutelle arrangements, коли дисертація виконується під керівництвом професорів з двох різних університетів, а то й двох різних держав).

Працевлаштування докторів залежить від галузі знань, в якій вони здобули свій ступінь, і від регіону країни, де вони проживають. Одне можна ствердити: в минулому більшість докторів наук знаходили роботу в академічному світі, сьогодні ж ситуація починає змінюватися через брак вакантних посад в університетах і зменшення середнього віку професорів. А це означає, що у найближчі 15 років вільних посад для працевлаштування усіх бажаючих докторів не буде.